

“Pārmaiņu laiks bērnu tiesību aizsardzībā: kā sasniegt rezultātus?”

Tieslietu ministrijas forums

2020. gada 24. septembrī

Ierakstot tīmekļa meklētājā vārdus “bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reforma Latvijā” dažādās ziņu vietnēs, cita starpā, lasāmi šādi virsraksti:

“TM un LM uzsāk kopīgu darbu bērnu tiesību aizsardzības jautājumu sakārtošanai” (tm.gov.lv, 29.04.2019.)

“Bāriņtiesu darbinieku asociācija sašutusi par veidu, kādā tiek lemts par bāriņtiesu reformu” (Leta.lv, 01.11.2019.)

“Ministrijas nespēj atrast kopsaucēju bērnu tiesību aizsardzības jautājumos” (Diena, 21.02.2020.)

“LM rosina izveidot Centrālo bērnu tiesību aizsardzības iestādi, samazināt bāriņtiesu skaitu un pašvaldību ietekmi uz tām” (leta.lv, 18.06.2020)

“LM: Bāriņtiesas nepieņem bērna labākajām interesēm atbilstošus lēmumus, jo strādā nepilnu slodzi” (skaties.lv, 21.06.2020.)

“Bāriņtiesas surogāts? Grib reformēt bērnu aizsardzības sistēmu” (la.lv, 09.07.2020.)

“Petraviča: Talsu gadījums spilgti apliecina, ka nepieciešama bāriņtiesu reforma” (nra.lv, 31.07.2020.)

Sekojošā līdži atbildīgo iestāžu publiski paustajam par pagājušajā gadā izziņoto visaptverošo bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reformu /pilnveides uzsākšanu nav skaidrs, kurā brīdī un kālab visaptverošā sistēmas pilnveide ir reducējusies tikai uz institucionālu pārveidi - kompetento institūciju nosaukumu maiņu un funkcionālās padotības pārbīdi.

1. Bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidošana ietver vairāk nekā tikai likumu ieviešanu. Tā ietver sevī ne tikai esošo likumu pārskatīšanu un reformēšanu, bet arī to pasākumu pārskatīšanu un reformēšanu, kas nepieciešami šo likumu efektīvai ieviešanai – noteikumus, institūcijas, politikas, piešķirtos budžeta līdzekļus u.c.

2. Latvijā šobrīd bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reformai iztrūkst

holistiskas pieejas, plāna, kas aptvertu visas jomas, kas skar bērnu – no veselības, sociālās un tieslietu jomas, līdz izglītības un kultūras jomai. Šobrīd rodas iespaids, ka reformu plāni ir pakārtoti to ugunsgrēku dzēšanai, kas fragmentāri aktualizēti sabiedrībā pēc kādas no uzraugošo institūciju atklātajiem pārkāpumiem – vai tas būtu par zīdaiņu ievietošanu institūcijās, par bērnu aprūpi psihoneiroloģiskajās slimnīcās, pakalpojumu nodrošināšanu bērniem ar uzvedības un atkarības problēmām vai par bērnu adopciju uz ārvalstīm u.t.t.

3. Tiesībsarga ieskatā bērnu tiesību aizsardzības sistēmas institucionālajai reformai tikai viens ceļš ejams – risinājums, kas ir aprobēts un darbojas visās attīstītajās pasaules valstīs, proti – bāriņtiesu lēmumu pieņemšanas funkcija ir jānodod tiesām. Tas, ka Latvijā bērnu likteņus lemj tiesu varai nepiederošas institūcijas – bāriņtiesas, dažkārt robežojas ar tiesisko nihilismu. Šobrīd bāriņtiesām dota tāda vara, ka tās var, pārtraucot aizgādības tiesības vecākiem, šķirt bērnu no vecākiem vismaz uz gadu - bez tiesas lēmuma. Pat attiecībā uz pieaugušajiem par smagiem pārkāpumiem policija tās var aizturēt tikai 48 stundas, ja ilgāk, tam nepieciešams tiesas nolēmums. Latvijā tiesu pārklājums ir optimāls, iespējams, būtu nepieciešams papildināt tiesnešu skaitu, kuri specializējušies tikai bērnu tiesību aizsardzības un ģimenes tiesību lietās.

Pārējās bāriņtiesu funkcijas būtu nododamas pašvaldību sociālajiem dienestiem, kuriem varētu saglabāt arī “te un tagad” funkciju, proti, nekavējošu bērna izņemšanu no ģimenes, ja pastāv apstākļi, ka bērna turpmāka atrašanās ģimenē apdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību. Šobrīd šādas tiesības, piemēram, ir policijai. Šādu lēmumu apstiprināšana arī būtu tiesu ziņā, diskutējams ir jautājums par šādu apstiprināšanas lēmumu termiņu, kas atkarīgs no tiesu kapacitātes.

Vienlaikus bāriņtiesu darbinieku kompetence un pieredze būtu ļoti noderīga, lai stiprinātu sociālo dienestu darbam ar bērniem un ģimenēm.

4. Likuma "Par tiesu varu" 3.pants paredz, ka personai ir tiesības uz tiesas aizsardzību pret tās dzīvības, veselības, personiskās brīvības, goda, cieņas un mantas apdraudējumiem. Katrai personai ir garantētas tiesības, lai uz pilnīgas līdztiesības pamata, atklāti izskatot lietu neatkarīgā un objektīvā tiesā, tiktu noteiktas šīs personas tiesības un pienākumi. Likums šādas tiesības garantē katrai personai, bet vai tiešām šādas tiesības uz lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā tiesā tiek pilnībā garantētas bērnam - sabiedrības mazāk aizsargātajai un visvairāk saudzējamai daļai? Vai tā ir mūsu vērtību sistēma? Jūs teiksiet, ka bāriņtiesas lēmumus var pārsūdzēt administratīvajā tiesā, bet, ja vecāki to nedara, vai tiešām bērnam tiek

nodrošinātas tiesības uz viņa lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā tiesā?

5. Ar šo es šoreiz negribu norādīt uz nepilnībām bāriņtiesu darbā, bet drīzāk vērst uzmanību, ka jautājumos, kas būtiski skar bērnu, arī bērnam ir jābūt tiesībai uz TIESAS aizsardzību, līdzīgi, kā tas ir attiecībā uz pieaugušajiem. Par tiesu kompetencē esošiem jautājumiem atbilstoši varas dalīšanai ir jālemj tiesai - neatkarīgai un objektīvai - nevis iestādei, kuru šobrīd ievēlē pašvaldība un kura ar ievēlēšanas brīdi jau var nonākt potenciālā interešu konfliktā.

6. Es domāju, ka Latvija nu jau ir pietiekami nobriedusi demokrātiska un tiesiska valsts, lai arī bērnam būtiskos jautājumos beidzot piešķirtu tiesas aizsardzību. Mēs bieži mēģinām salīdzināt savu Latvijas tiesību sistēmu ar citu valstu tiesību sistēmām, bet šoreiz man nenāk prātā neviena valsts, kur salīdzinošos apstākļos bērni nebaudītu tiesas aizsardzību. Varbūt Jūs zināt?

Ir zināms, ka jau nākamajā gadā uzsāks darbu Ekonomisko lietu tiesa. Ekonomisko lietu tiesas izveidošanai valstī ir atrasti gan argumenti, gan finanšu līdzekļi. Tad kāpēc ideja par ģimenes tiesām nav guvusi atbalstu?

Mēs varam ilgi runāt par to, kā sasniegt labus rezultātus un izveidot efektīvu bērnu tiesību aizsardzības sistēmu, bet, manuprāt, atbilde ir patiesā vēlmē tos sasniegt un aktīvā rīcībā.

Ja bērna tiesības mūsu valstī ir prioritāte, kā tas izriet no arī no starptautiskajiem dokumentiem, kuriem Latvija pievienojās vēl 90. gados, tad ir jāspēj pareizi salikt prioritātes. Bērna interesēm ir jābūt primāram apsvērumam un tām jābūt izvērtētām visos līmeņos – likumdošanas, izpildvaras un tiesu līmenī. Šis princips piemērojams arī lemjot par valsts budžeta sadali un nosakot prioritāras jomas, kurām piešķir līdzekļus, jo sistēmas veidošana un stiprināšana, kvalificētu speciālistu sagatavošana un piesaiste, kā arī atbilstošu uz bērniem un ģimenēm orientētu pakalpojumu sniegšana nav iespējama bez politiskas gribas un atbilstoša finansiālā seguma.

Bērni ir valsts ilgtspējas attīstības rādītājs. Jo vairāk valsts investē bērnu jomā, jo spēcīgāka ir valsts. Esošā finansējuma ietvaros sasniegt rezultātus nav iespējams.